

НОВІ ПІДХОДИ ДО РОЗКРИТТЯ ФІНАНСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ЦЕНТРАЛЬНИХ БАНКІВ

В.І. Ричаківська,

к.е.н., Національний банк України

Перехід на міжнародні стандарти бухгалтерського обліку висуває нові вимоги до якості інформації. Основна увага приділяється питанням складання зовнішньої звітності. Нові підходи при формуванні фінансової звітності і, насамперед, підвищення її прозорості створюють сприяє ливі умови для формування загальноприйнятої практики бухгалтерського обліку. Провідна роль у цьому процесі належить центральним банкам.

На думку фахівців, однією з причин серйозних фінансових потрясінь, що вразили світову економіку, став недолік прозорості в діяльності міжнародних організацій, національних державних відомств і підприємств приватного сектора. *При відсутності достатньої, надійної, своєчасної і всебічної інформації ринки позбавляються можливості працювати ефективно і залишаються значною мірою підданими ризику нестабільності.* Недостача точних і своєчасних даних про події, що відбуваються в економічній і фінансовій сферах в умовах слабкої економіки і фінансів, призводить до додаткового погіршення становища і сприяє розвитку кризових явищ. Не маючи адекватної інформації про стан економіко-фінансової системи, особи, відповідальні за розробку політики, не мають можливості виробити ефективну стратегію дій і почати впроваджувати необхідні і своєчасні заходи у відповідь на непередбачені обставини. Непевність у правдивому стані економіки в періоди криз, у поєднанні з відсутністю інформації про політику уряду, призводить до різких і дестабілізуючих перепадів у поведінці учасників ринку. *У макроекономічному плані прозорість фінансової звітності може сприяти більш ранньому початку корекції політики і рівному проведенню стабілізаційних заходів, подоланню криз.*

Вищесказане пояснює, чому при розробці механізмів, що сприяють досягненню прозорості, приділялася підвищена увага пошуку шляхів зміцнення архітектури міжнародної фінансової системи. Заклики про необхідність більшої прозорості звернені до широкого спектра організацій: комерційних банків та інших учасників фінансового ринку; урядів і центральних банків; міжнародних організацій, включаючи Міжнародний валютний фонд.

Провідна роль у забезпеченні прозорості у світовій економіці належить міжнародним організаціям. Зокрема, МВФ у взаємодії з інши-

ми організаціями розробив і затвердив у 1997 р. стандарти, покликані служити для держав-членів керівництвом у питаннях публічного поширення своїх економічних і фінансових даних. У першу чергу, це стосується центральних банків. У квітні 1998 р. було прийнято "Кодекс належної практики стосовно прозорості у грошово-кредитній і фінансовій політиці", і зараз Кодекс перебуває в стадії впровадження.

Практика забезпечення прозорості в роботі центральних банків сформульована в Кодексі, виходячи з двох основних принципів. Перший з них полягає в тому, що ефективність грошово-кредитної політики може підвищитися, якщо громадськість знає і розуміє мету й інструменти політики. Якщо влада країни заявляє про свою рішучість досягти цих цілей, то це заслуговує на загальну довіру. Другий полягає в тому, що відповідно до принципів належного управління повинна забезпечуватися підзвітність центральних банків, особливо у випадках, коли органам грошово-кредитного регулювання надано значну самостійність. Опублікування адекватної інформації про діяльність центрального банку може сприяти зміцненню довіри до нього, якщо він буде здійснювати свою діяльність у суворій відповідності своїм публічним заявам. Саме в цих питаннях Кодекс забезпечення прозорості стикається з галуззю бухгалтерського обліку.

Міжнародний досвід свідчить про те, що центральні банки, що користуються незалежністю, здійснюють грошово-кредитну політику більш ефективно, ніж банки, що знаходяться під прямим контролем центрального уряду. Хоча протиріччя між незалежністю і підзвітністю не може бути вирішене без вирішення ряду конституційних і правових питань, фінансові звіти центрального банку незмінно виявляються тим ключовим механізмом, що дозволяє забезпечити як підзвітність, так і довіру громадськості до грошово-кредитної політики, здійснюваної центральним банком.

Для центральних банків використання практики звітності, що забезпечує прозоре розкриття даних, має значення не тільки з огляду на те, що це відповідає його безпосереднім інституційним інтересам, але і тому, що така практика сприяє зміцненню довіри до фінансової системи всієї країни. Розвиваючи свою економіку, кожна країна прагне посилити свої позиції на міжнародному ринку, тому особливості національної системи звітності починають привертати увагу усе більшого числа користувачів. Фінансові звіти центральних банків публікуються на сторінках Інтернету, де з ними можуть ознайомитися всі зацікавлені особи, як у межах країни, так і за рубежом. Думки з приводу надійності системи фінансової звітності, що складаються при читанні цих

документів, служать значною мірою базою, виходячи з якої, робляться висновки про цілісність і стабільність усієї фінансової системи.

З метою обмеження імовірності виникнення інформаційної невизначеності зараз розроблено загальні стандарти фінансової звітності. Ці стандарти покликані полегшити надання послідовної і достовірної фінансової інформації. До них входять Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку, розроблені для цілей складання фінансових звітів загального призначення. Підготовка фінансової інформації з використанням таких стандартів як Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку дозволяє забезпечити її відповідність потребам широкого кола користувачів – ці стандарти були спеціально розроблені з урахуванням запитів користувачів, не спроможних вимагати від суб'єкта економічної діяльності надання специфічної фінансової інформації. Дотримання таких стандартів допоможе підприємствам уникнути виникнення інформаційної невизначеності, що здатна привести до збільшення вартості капіталу.

Принципи бухгалтерського обліку дозволяють користувачам фінансових звітів центрального банку зрозуміти методи обліку і представлення економічних ресурсів центрального банку у фінансових звітах. Зокрема, принципи бухгалтерського обліку повинні містити опис методів обліку, використовуваних при підготовці фінансових звітів, а також роз'яснення кожного принципу обліку, необхідного для правильного розуміння фінансових звітів.

Задача бухгалтерів центрального банку – вибрати такі принципи бухгалтерського обліку, що дозволяють складати фінансові звіти відповідно до усіх вимог всіх застосовуваних Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку і їхніх інтерпретацій. У тих випадках, коли конкретні вимоги відсутні, принципи бухгалтерського обліку повинні передбачати, щоб фінансові звіти забезпечували актуальність і вірогідність інформації, необхідної користувачам для прийняття рішень.

Розкриття інформації про принципи бухгалтерського обліку повинно охоплювати наступні конкретні питання: фінансові інструменти; принципи бухобліку; баланс; прибутки і збитки; зміни акціонерного капіталу; непередбачені обставини і зобов'язання; збитки по позичках і авансах; ризики та ін.

Фінансові інструменти складають значну частку коштів центрального банку й значною мірою впливають на його загальні фінансові показники. Фінансові інструменти можуть враховуватися різними методами (наприклад, за історичною собівартістю чи ринковою ціною), а можуть і зовсім не фігурувати у фінансових звітах (наприклад, якщо знаходяться за балансом). Необхідно, щоб опис принципів бухгалтер-

ського обліку включав детальний опис методів обліку цих фінансових інструментів, включаючи використовувану облікову базу, а також опис порядку їхнього включення у фінансові звіти. Докладне розкриття такої інформації однозначно буде прикладом і для комерційних банків, тому що представлення фінансових інструментів є невід'ємним елементом, без якого неможливе правильне розуміння рентабельності і фінансової стійкості комерційних банків.

Звіт про прибутки і збитки показує результати роботи центрального банку і, зокрема, його рентабельність. Ця інформація допомагає зрозуміти, наскільки збільшилися економічні ресурси центрального банку і як вони використовуються. Представлення інформації про рентабельність центрального банку може бути корисним у ситуації, коли для банку встановлюються орієнтири прибутку. Звіт про прибутки і збитки допомагає користувачам зрозуміти, наскільки були виконані заявлені цілі одержання прибутку. Така ситуація якраз характерна для НБУ.

Крім того, центральні банки можуть надавати інші платні послуги. Як, наприклад, банківське обслуговування державного сектора й органів державного управління. У цьому випадку звіт про прибутки і збитки центрального банку дозволяє користувачам зрозуміти, наскільки прибуток від них порівнюваний з прибутком комерційних банків, одержаний від аналогічних послуг.

Однак розкриття інформації про прибуток центрального банку в багатьох випадках не є адекватним показником роботи банку. Цей показник актуальний, коли прибуток є результатом здійснення грошово-кредитної політики і монопольної емісії грошової маси центральним банком. У цьому випадку прибуток звичайно з'являється в результаті дій центрального банку щодо здійснення засад грошово-кредитної політики. Центральний банк може змінювати процентні ставки, щоб досягти визначених показників інфляції, і прибуток, що центральний банк одержує в результаті проведення заходів грошово-кредитної політики, у цьому випадку є вторинним наслідком на тлі досягнення заданих інфляційних показників. Більш адекватним показником діяльності банку в такій ситуації є інформація, що пояснює цілі інфляційної політики і результати центрального банку в досягненні цих цілей. Більш важливим елементом фінансової інформації є операційні витрати центрального банку у зв'язку з досягненням визначених інфляційних показників.

Звіт про зміни акціонерного капіталу і резервів роз'яснює зміни акціонерного капіталу і резервів центрального банку, включаючи виплати акціонерам, уряду.

Фінансові звіти також включають примітки, додатки й іншу інформацію, що відповідає вимогам користувачів. Сюди входить інформація про майбутні ризики, що можуть впливати на об'єми ресурсів центрального банку, потенційні зобов'язання і ресурси, що не зазначені у фінансових звітах центрального банку, та причини не включення цих потенційних зобов'язань у фінансові звіти.

Інформація, що не увійшла в баланс чи звіт про прибутки і збитки, також повинна бути відображена в примітках до звітів. В усіх балансових статтях повинні робитися посилання на відповідну інформацію в примітках.

У розділ "Непередбачені обставини і зобов'язання" входить інформація, що не включена в фінансові звіти, зокрема, про забалансові операції, потенційні зобов'язання, що можуть впливати на ліквідність і платоспроможність банку, та про можливі збитки. Дана інформація дозволяє користувачам оцінити всі додаткові зобов'язання центрального банку, не зазначені в поточних фінансових звітах.

Як згадувалося вище, наявність відповідної достовірної і своєчасної інформації має вирішальне значення для ефективного функціонування сучасних ринків капіталу. Інформаційна невизначеність може викликати зростання капітальних витрат економічного суб'єкта. Тому розкриття інформації про фінансові інструменти відповідно до вимог МСБО-32 дозволяє зменшити інформаційну невизначеність. Значення розкриття інформації, що стосується фінансових інструментів, підкреслюється в недавньому огляді розкриття інформації про торгівлі операції і похідні інструменти, опублікованому Базельським комітетом і Міжнародною організацією комісій з цінних паперів. На думку цих двох груп, забезпечення прозорості стосовно діяльності банків і фірм по торгівлі цінними паперами і їхніми ризиками є головним елементом ефективного нагляду за фінансовою системою: *«забезпечення прозорості на основі розкриття громадськості істотної інформації відіграє важливу роль в активізації зусиль наглядових органів, спрямованих на заохочення надійної практики управління ризиками і сприяння стабільності фінансових ринків»*.

Значення розкриття інформації, що стосується фінансових інструментів, відображено у вимогах МСБО-32. Задача МСБО-32 полягає в тому, щоб користувачі фінансових звітів краще зрозуміли значення фінансових інструментів для фінансового стану, результатів діяльності і руху коштів економічного суб'єкта. Зокрема, МСБО-32 допомагає користувачам одержати уявлення про ризики, пов'язані з фінансовими інструментами, у тому числі про ціновий ризик, кредитний ризик і ризик нестачі ліквідності.

Як правило, у ході своїх операцій центральні банки тримають портфель фінансових інструментів. Отже, при проведенні своїх власних операцій центральні банки стикаються з фінансовими ризиками, тому їм необхідно знати про ці ризики і мати можливість виявляти і контролювати їх. Інтерес користувачів фінансових звітів центральних банків викликатимуть масштаби використання центральними банками фінансових інструментів при відповідних обставинах, а також наявність належних методів керування ризиками, пов'язаними з операціями з фінансовими інструментами. Оскільки центральний банк розпоряджається суспільними ресурсами, розкриття інформації, яка демонструє, що центральний банк регулює фінансові ризики належним чином, має велике значення. За допомогою такої інформації центральний банк може продемонструвати, що керування цими суспільними ресурсами здійснюється з належною відповідальністю.

Прозорий характер розкриття якісної і кількісної інформації може продемонструвати, що центральному банку відомо про ризики, пов'язані з фінансовими інструментами, і що управління цими ризиками ведеться належним чином. Навіть якщо центральний банк навімисно приймає рішення не регулювати конкретні ризики, пов'язані з операціями з фінансовими інструментами, розкриття такої інформації може підвищити довіру до центрального банку.

МСБО-32 передбачає розкриття інформації про принципи бухгалтерського обліку по кожному класу фінансових активів і пасивів. До складу такої інформації входять прийняті методи вартісної оцінки і критерії, використовувані для визнання прибутку і збитків у звіті про доходи і витрати.

Розкриття інформації про принципи бухгалтерського обліку допомагає користувачам розібратися в будь-яких істотних розбіжностях у підходах до бухгалтерського обліку різних видів фінансових інструментів. Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку допускають застосування різноманітних методів обліку фінансових інструментів. Принципи бухгалтерського обліку фінансових інструментів впливатимуть на методи визнання прибутку і збитків у звіті про доходи і витрати. Наприклад, при використанні методу обліку на основі поточних ринкових цін у звіті про доходи і витрати невідкладно визнаються будь-які зміни в ринковій вартості фінансових активів і пасивів. Навпаки, при обліку по первісній вартості в звіті про доходи і витрати визнаватимуться тільки сплачені й отримані відсотки по фінансових інструментах. У випадку оцінки фінансових інструментів по поточних ринкових цінах варто вказувати основну, використовувану для розрахунку ринкових вартостей, наприклад,

зовнішні ринкові ціни чи внутрішні моделі вартісної оцінки. Через те, що методи бухгалтерського обліку похідних інструментів у різних країнах чи установах не завжди порівнянні, особливо важливо, щоб центральний банк наводив опис підходу до бухгалтерського обліку похідних інструментів.

До числа основних даних, що розкриваються відповідно до вимог МСБО-32, належить показник, що відображає будь-яку значну концентрацію кредитного ризику. Вимога у відношенні розкриття інформації про значну концентрацію кредитного ризику аналогічно вимогам МСБО-30 відносно розкриття інформації про значну концентрацію активів і пасивів по географічних регіонах і галузях. З погляду кредитного ризику, ця інформація допомагає користувачам оцінити ступінь кредитного ризику, якому може піддаватися центральний банк з боку будь-якого конкретного сектора. Важливо зрозуміти, яким ризикам може піддатися центральний банк, якщо який-небудь конкретний регіон України чи галузь зіткнеться з фінансовими труднощами і, як наслідок, не зможе виконати свої боргові зобов'язання. Крім того, ця інформація може використовуватися для того, щоб продемонструвати якість кредитної позиції центрального банку.

Як правило, передбачається, що фінансові активи і пасиви подаються в балансі на валовій основі. Це означає, що для цілей звітності сальдування активів і пасивів проводиться не повинно. Такий підхід забезпечує відображення в балансі всіх зобов'язань і ресурсів економічної одиниці: залік зобов'язань може приводити до заниження фактичних активів і пасивів і давати неправильне уявлення про існуючу економічну дійсність.

Разом з тим, МСБО-32 допускає взаємну компенсацію активів і пасивів у тому випадку, коли економічний суб'єкт має законну підставу для взаємозаліку визнаних сум і має намір робити розрахунок по зобов'язаннях на чистій основі. Законна підстава для взаємозаліку звичайно виникає в рамках:

- договірному права – коли сторони угоди в явній формі визнають право на взаємозалік;
- загального права – на основі традиційного визнання права на взаємозалік і відповідної практики, або в рамках договірному права.

Визнання законної підстави для взаємозаліку сум у балансі вимагає забезпечення його правовою санкцією в рамках процедури ліквідації чи банкрутства.

Центральні банки відіграють важливу роль у формуванні загальноприйнятої практики в розкритті фінансової інформації. Починаючи

з 1998 року, Національний банк України здійснює тверду політику, спрямовану на зміну підходів до формування річної звітності. Використання нових принципів, закладених у міжнародних стандартах фінансової звітності, дозволяє істотно підвищити якість наданої інформації, її корисність і об'єктивність. Особливу увагу Національний банк приділяє підвищенню її прозорості.

Серед основних аспектів діяльності Національного банку України найбільший інтерес представляє розкриття інформації про фінансові інструменти, оскільки для здійснення своєї діяльності центральні банки, як правило, володіють певним портфелем фінансових інструментів. У цьому зв'язку користувачі фінансових звітів Національного банку зацікавлені масштабами використання ним фінансових інструментів при відповідних обставинах, а також наявністю в ньому належних методів управління ризиками, пов'язаними з операціями з фінансовими інструментами. Прозорість у розкритті якісної і кількісної інформації дозволяє Національному банку продемонструвати, що він обізнаний про ризики, пов'язані з фінансовими інструментами, і що керування цими ризиками здійснюється належним чином.

ОПТИМИЗАЦИОННАЯ МОДЕЛЬ УПРАВЛЕНИЯ ПРИВЛЕЧЕНИЕМ ИНВЕСТИЦИОННЫХ РЕСУРСОВ

*О.В. Васюренко, д.э.н.; В.М. Просяник, Харьковский
государственный экономический университет*

Решение задачи финансового обеспечения любого вида деятельности предприятия является одной из важных. От должного финансового обеспечения, в конечном счете, зависит устойчивость предприятия в системе экономических взаимоотношений, ритмичность и активность его функционирования. К тому же, наличие финансовых ресурсов является основой обеспечения субъекта хозяйствования другими видами ресурсов.

Ричаківська, В.І. Нові підходи до розкриття інформації центральних банків [Текст] / В.І. Ричаківська // Проблеми та перспективи розвитку банківської системи України. – 1997. – Вип. 3. – С. 29-36.